

om bronsdolken med älghuvud från Seima, som han anser stå i ett genetiskt sammanhang med de neolitiska fynden.

Ingen keramik har anträffats i gravarna, däremot i ett stenbrott på södra delen av ön. Det visade sig vara en bit grop- och kamkeramik, och till denna kulturkrets hör säkert gravfältet. Till yttermera visso kan nämnas, att flera halvmånformiga, tandade instrument av horn hittades på gravfältet, och vid försök åstadkommo dessa utmärkta och karaktéristiska tandornament.

Renön befinner sig på knappt 50 km avstånd från de stenåldersboplatser, som tidigare anträffats vid östra Onegastranden intill de berömda »arktiska» hällristningarna. Ön var måhända en helig ö, en »de dödas ö», och sådana öar kunna troligen uppletas även annorstädes. Säkerligen äro många gravar på Renön ännu oundersökta.

Raudonikas daterar gravfältet till andra hälften av 2:a årtusendet före Kr. f., vilket synes vara något sent.

*T. J. Arne.*

### INVENTERING AV NORRLÄNSKA KYRKSTÄDER

Under de senaste åren har frågan om de norrländska kyrkstäderna vid flera olika tillfällen berörts i pressen och på annat sätt och därvid väckt intresse både på fackmannahåll och från allmänhetens sida. I främsta rummet ha de sporadiska uppgifter, som lämnats, berört konserveringsföretag av delvis ganska stor omfattning. Vad som nu sker, är resultatet av många års planer och förberedelser. Kyrkstäderna såsom kulturhistorisk företeelse ha nämligen sedan lång tid varit föremål för uppmärksamhet, och det har stått klart, att åtgärder måste vidtagas för att i de former, som kunde stå till buds, bevara så mycket som möjligt av monumenten själva men dessutom tillvarataga den rika traditionen omkring dem.

Redan 1920 igångsatte byggnadsstyrelsen en preliminär undersökning rörande omfattningen av de norrländska kyrkstäder, som bevarats till vår tid. På grundval härav ägde överläggningar rum mellan styrelsen och Nordiska museet samt riksantikvarieämbetet, varvid ämbetet framhöll, att denna monumentgrupps betydelse vore så stor och dess existens på olika sätt så hotad, att det syntes i alldeles särskild grad påkallat att här utföra en ingående kulturhistorisk undersökning.

Sedermere framlade professorn Sigurd Erixon i Svenska kulturbilder<sup>1</sup>, ett värdefullt material rörande kyrkstäderna, vilka han karakteriserade såsom »ett slags inkvarteringsbyar av stugor och stall, uppförda av bönderna invid sockenstugorna till att övernatta vid gudstjänstbesöken och hålla till i under de mer eller mindre korta visiterna i socknens centrum vid högtider, mark-

<sup>1</sup> Sigurd Erixon-Sigurd Wallin, Svenska kulturbilder, Ny följd, band 6, s. 41.

nader, ting och uppbörder. Under mellantider stå dessa samhällen däremot tomma med förbommade fönster och övergivna gator och torg».

Kyrkstäder av den här karakteriserade arten förekomma egentligen endast i Norrbottens och Västerbottens län samt i norra Jämtland och Ångermanland, även om enstaka dylika kunnat påvisas betydligt längre söderut.

Under de senare åren ha kyrkstäderna inte minst på grund av trafikmedlens utveckling i viss utsträckning förlorat sin tidigare mycket omfattande praktiska betydelse. Dessutom äro några av dem helt eller delvis hotade till sin existens genom reglering av de olika samhällenas bebyggelse. Saneringskrav och brandfara äro ett par ytterligare faktorer, vilka i många fall medverkat till decimering av kyrkstadskomplexen.

Då möjligheterna att utföra en byggnadshistorisk undersökning av kyrkstäderna minskas i samma mån som kyrkstadsområdena slopas eller förändras, och då den levande tradition, som finns bevarad hos den äldre generationen, så småningom dör ut och redan nu börjat antaga oklara konturer, har man funnit det nödvändigt att vidtaga positiva åtgärder för den långt tidigare planerade men aldrig genomförda inventeringen av det bevarade materialet. För att åstadkomma en planmässig samverkan mellan de olika institutioner och intresserade, vilka beröras av en undersökning av de nordsvenska kyrkstäderna, bildades år 1940 en kommitté bestående av länsarkitekterna och landsantikvarierna i Norrbottens och Västerbottens län samt representanter för Nordiska museet och riksantikvarieämbetet. Kommittéerna planlade en systematisk kyrkstadsundersökning, avsedd att utsträckas över ett antal år samt omfatta samtliga bevarade eller kända kyrkstäder, i främsta rummet inom Norrbottens och Västerbottens län. För att kunna genomföra sitt program anhöll kommittéerna om ett anslag av Humanistiska fonden för år 1941, avsett att tagas i bruk för en första inventeringsetapp.

Kommitterades ansökning beviljades på sådant sätt, att Humanistiska fonden ställde till disposition 1 000 kr. att användas till en snabbinventering av kyrkstäderna inom nyssnämnda län samt till upprättande av en detaljerad undersökningsplan för huvudinventeringen. Sedan en dylik snabbinventering och planläggning verkstälts, anhöll kommittéerna i en ny framställning 1941, att medel måtte anvisas till de egentliga inventeringsarbetenas igångsättande 1942. Humanistiska fonden beviljade också en summa av 2 500 kr. för detta ändamål.

Under det att snabbinventeringen 1941 verkställdes genom amanuensen Bo Hellman, har den under 1942 bedrivna inventeringen omhändertagits av fil. lic. Ingemar Atterman, som i enlighet med en av riksantikvarien godkänd plan inriktat sin verksamhet på Skellefteå och Piteå landsförsamlingars kyrkstäder. Genom dessa arbeten ha erfarenheter vunnits i fråga om lämpligaste arbetsmetoden såväl som beträffande erforderlig tid och sannolika kostnader för arbetets fullföljande.

I Skellefteå har Atterman upprättat en karta över kyrkstaden samt fotograferat och beskrivit dels anläggningen som helhet, dels vissa intressantare stugor inom densamma, där också inredningen genomgått i detalj. I Piteå

landsförsamlings kyrkstad (Öjebyn) ha arbetena bedrivits efter samma linjer, men kartan har icke helt färdigställts.

Årets inventeringsarbete har visat sig mycket givande. I första hand har det naturligtvis bidragit till att skapa en klarare bild av de undersökta kyrkstädernas historiska utveckling och nuvarande tillstånd. Men dessutom ha undersökningarna tangerat de allmänna bebyggelsehistoriska problemen, som särskilt i Öjebyn erbjuda intressanta frågeställningar. Vidare har man erhållit ett tvärsnitt genom bygdernas folkliga kultur, framför allt beträffande det äldre beståndet av möbler och redskap av skilda slag. Man har rätt att vänta, att dessa inventeringsarbeten skola lämna uppslag till flera olika specialundersökningar av betydelse för skilda grenar av den kulturhistoriska forskningen.

För de fortsatta undersökningar, vilka kommitterade hoppas kunna utföra 1943, är det av vikt att utveckla samarbetet med de lokala kommittéer, som i Skellefteå och Öjebyn bildats för att handhava den enhetliga vården av kyrkstäderna samt utöva den lokala ledningen av de i riksantikvarieämbetets regi bedrivna konserverings- och saneringsarbetena på respektive platser. I Gammelstad (Nederluleå socken), dit man beräknar att kunna utsträcka arbetet 1943, kommer teol. dr Albert Nordbergs ingående kännedom om kyrkstaden och dess historia att bli av stor betydelse för inventeringsresultatet.

Det är av vikt, att inventeringen kan genomföras i så snabbt tempo som möjligt. Den kan nämligen i flera fall bli till omedelbar nytta vid de aktioner för räddandet av vissa kyrkstädernas byggnadsbestånd, vilka för närvarande pågå eller förberedas i samarbete mellan riksantikvarieämbetet och lokala institutioner.

*Bertil Berthelson.*